

Φεμινιστική μετάφραση: Συγκείμενα, πρακτικές και θεωρίες¹

Ή, πώς να μεταφράσετε τη φράση:
«Ce soir j'entre dans l'histoire sans relever ma jupe».²

Θα ήθελα να ξεκινήσω αυτό το δοκίμιο ορμώμενη από ένα συγκεκριμένο μεταφραστικό πρόβλημα το οποίο αναδύθηκε μέσα από το έργο *La Nef des sorcières*³ [Ο Ναός των μαγισσών⁴], μια θεατρική πα-

---

1. Σ.τ.Μ. Το παρόν κείμενο δημοσιεύτηκε το 1991, με τίτλο «Feminist Translation: Contexts, Practices and Theories», στο περιοδικό *TTR: Traduction, Terminologies et Rédaction*, τόμ. 4, αρ. 2, σσ. 69-84.

2. Αρκετές προφορικές εκδοχές αυτού του δοκιμίου έχουν παρουσιαστεί στο συνέδριο του CIEF (Διεθνές Συμβούλιο Γαλλόφωνων Σπουδών) στη Μαρτινίκα το 1990 και στη συνάντηση της CATS (Εταιρεία Μεταφρασεολογίας του Καναδά) στο Κίνγκστον του Οντάριο το 1991.

3. Brossard, N., France Théoret, κ.α., το έργο *La Nef des sorcières*, (Μόντρεαλ, Εκδόσεις Quinze, 1976) γράφτηκε από ορισμένες γυναίκες συγγραφείς και ηθοποιούς. Σήκωσε αυλαία στις 5 Μαρτίου, 1976 στο Théâtre du Nouveau-Monde στο Μόντρεαλ. Τα δύο πρόσωπα που ανέλαβαν τη μετάφραση του έργου και αναφέρονται εδώ είναι ο David Ellis και η Linda Gaboriau αντίστοιχα. Η μετάφραση του κειμένου «L'Écrivain» [Ο/Η συγγραφέας] της Brossard αποδόθηκε από τη Gaboriau ως «The Writer» στα αγγλικά (χωρίς προσδιορισμό ως προς το φύλο) και δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Fireweed*, 5-6, 1979-80.

4. Σ.τ.Μ. Οι τίτλοι των έργων στα ελληνικά (οι οποίοι συναντώνται εντός των αγκυλών) έχουν μεταφραστεί στο συγκεκριμένο άρθρο για τη διευκόλυνση

ραγωγή μιας ομάδας φεμινιστριών συγγραφέων του Κεμπέκ το 1976. Το πρόβλημα αφορά τη μετάφραση της ακόλουθης φράσης: «Ce soir j'entre dans l'histoire sans relever ma jupe». Υπάρχουν δύο μεταφράζοντα υποκείμενα διαθέσιμα για το έργο: πρώτον, το υποκείμενο εκείνο του οποίου οι απόψεις είναι σε μεγάλο βαθμό παραδοσιακές αναφορικά με τη σημασία της «πιστότητας» και της ισοδυναμίας στη μετάφραση, και το οποίο πιστεύει ότι το μεταφρασμένο κείμενο πρέπει να είναι διαφανές και να μην αποτυπώνει τα ίχνη του. Όσον αφορά το δεύτερο μεταφράζον υποκείμενο, πρόκειται για τη *φεμινίστρια μεταφράστρια*. Το υποκείμενο με τις πιο παραδοσιακές αντιλήψεις για τη μετάφραση αποδίδει την παραπάνω φράση από το θεατρικό έργο ως εξής: «this evening I'm entering history without pulling up my skirt» (απόψε θα γραφτώ στην ιστορία χωρίς να ανεβάσω τη φούστα μου). Πρόκειται φαινομενικά για μία πλήρως αποδεκτή, ιδιωματική απόδοση της γλώσσας του κειμένου-πηγή, παρόλο που προσωπικά θα προτιμούσα την πιο δημώδη εκδοχή: «without hiking up my skirt» (χωρίς να σηκώσω τη φούστα μου). Η φεμινίστρια μεταφράστρια, από την άλλη, μεταφράζει τη φράση ως εξής: «this evening I'm entering history without opening my legs» (απόψε θα γραφτώ στην ιστορία χωρίς ν' ανοίξω τα πόδια μου). Πρόκειται άραγε για μια σοκαριστική, μη αποδεκτή υπερμετάφραση, μία εσκεμμένα αυθαίρετη ερμηνεία του πρωτοτύπου; Παίρνει άραγε η μεταφράστρια εξωφρενικές ελευθερίες για την απόδοση μιας σχετικά ανώδυνης έκφρασης στα γαλλικά; Στοχεύει επί τούτου σε εντυπωσιασμούς;

Οφείλω να προσθέσω σε αυτό το σημείο ότι, παρότι το συγκεκριμένο παράδειγμα έχει χρησιμοποιηθεί αρκετές φορές στο παρελθόν, συνεχίζει να προσφέρεται για μια συζήτηση της σύγχρονης πρα-

---

του αναγνωστικού κοινού· στην πραγματικότητα, τα έργα που αναφέρονται εδώ δεν έχουν επίσημη μετάφραση στην ελληνική. Οι μεταφράσεις των τίτλων είναι επομένως ενδεικτικές. Επισημαίνεται ότι αυτό ισχύει για όλους τους τίτλους που ακολουθούν πλην εξαιρέσεων που θα επισημαίνονται με ειδική σημείωση των μεταφραστ(ρι)ών.

κτικής μεταφραστικής στον Καναδά. Το δανείστηκα απευθείας από ένα άρθρο της Barbara Godard, μίας εκ των πρώτων φεμινιστριών μεταφραστριών του Καναδά, η οποία, με τη σειρά της, το δανείστηκε από ένα προγενέστερο άρθρο της Évelyn Voldeng⁵. πρόκειται για έναν εμφανώς στενό κύκλο, πράγμα το οποίο πιθανόν φανερώνει πόσο λίγες μεταφράστριες και κριτικοί λογοτεχνίας στον Καναδά διαθέτουν ευαισθησίες όσον αφορά φεμινιστικούς προβληματισμούς. Καθίσταται, επομένως, ακόμα πιο αξιοσημείωτο το γεγονός ότι ένας μικρός αριθμός Καναδών μεταφραστριών διαθέτει το θράσος να προτείνει και να υιοθετήσει μια δυναμική και συνάμα δημιουργική μεταφραστική προσέγγιση που αντιτίθεται στην παράδοση, την οποία αποκαλούν φεμινιστική μετάφραση.

Η εξερεύνηση αυτής της μεταφραστικής πρακτικής εκ μέρους μου δεν αναλώνεται στο ποια από τις προαναφερθείσες μεταφράσεις είναι η καλύτερη, ή η πιο κατάλληλη, ή η πιο πιστή. Αντίθετα, το ενδιαφέρον μου έγκειται στο συγκεκριμένο, στις πρακτικές και στις υποκείμενες θεωρίες που κάνουν τη φεμινιστική μετάφραση της φράσης ως «without opening my legs» (χωρίς ν' ανοίξω τα πόδια μου) όχι απλώς κατάλληλη, αλλά ακόμα και επιθυμητή. Σχολιάζοντας αυτήν την εμφανώς υπερβολική μετάφραση, η Godard, παραδείγματος χάριν, επαινεί τη «σοκαριστική επίδρασή της» και το γεγονός ότι εκφράζει απερίφραστα αυτό το οποίο υπονοείται στο φεμινιστικό κείμενο –«την επανοικειοποίηση της λέξης από τις γυναίκες και τον γλωσσικό προσδιορισμό των εμπειριών του σώματος όπως τις βιώνουν οι γυναίκες» (Godard, 1984, σ. 14). Προσωπικά, βρίσκω την ολοένα και αυξανόμενη σημασία, αλλά και ορατότητα αυτού του είδους μετάφρασης εξαιρετικά ενδιαφέρουσες, όπως και δυνητικά αναζωογονητικές καθώς αναδεικνύεται μία νέα προσέγγιση της μεταφραστικής πράξης.

Στηρίζω τον ισχυρισμό μου σχετικά με τη σημασία του φαινομέ-

---

5. B. Godard, «Translating and Sexual Difference» στο *Resources for Feminist Research*, τόμ. 13, αρ. 3, 1984, σσ. 13-16.

νου της φεμινιστικής μετάφρασης στον Καναδά σε δύο παράγοντες: στον αυξανόμενο αριθμό των μεταφράσεων στα αγγλικά που συνειδητά αυτοπροσδιορίζονται ως φεμινιστικές, καθώς και στον αυξανόμενο αριθμό των φεμινιστικών κειμένων που μεταφράζονται σήμερα στον Καναδά. Τα τελευταία χρόνια, σχεδόν ολόκληρο το ριζοσπαστικό φεμινιστικό έργο της Nicole Brossard έχει μεταφραστεί από τις Barbara Godard, Marlene Wildeman και Fiona Strachan, ενώ το βιβλίο της *Désert mauve* [Η μωβ έρημος] μόλις εκδόθηκε μεταφρασμένο από τη Susanne de Lotbinière-Harwood.⁶ Παρομοίως, τα πρώτα έργα της France Théoret πρόκειται σύντομα να εκδοθούν σε συλλογικό τόμο με τίτλο *The Tangible Word* [Η απτή λέξη], σε μετάφραση της Godard, όπως και το έργο *L'Homme qui peignait Staline*⁷ [Ο άνθρωπος που χένιζε τον Στάλιν] που μόλις μεταφράστηκε από εμένα την ίδια. Ο πρώτος τόμος του έργου της Madeleine Gagnon κάνει την εμφάνισή του σε μετάφραση του Howard Scott, του μοναδικού άντρα που αυτοπροσδιορίζεται ως φεμινιστής μεταφραστής, καθώς και το βιβλίο *L'Euguélionne* [Η Ευαγγελίστρια] της Louky Bersianik που αναμεταφράζεται από τον ίδιο.⁸ Τέλος, το βιβλίο *Lettres*

---

6. Τα ακόλουθα «ριζοσπαστικά φεμινιστικά» βιβλία της Nicole Brossard έχουν μεταφραστεί στον Καναδά: *These Our Mothers* [Η Αλμή(τρα)] (Τορόντο, Εκδόσεις Coach House, 1983), *Lovhers* [Οι εράστ(ρι)ες] (Μόντρεαλ, Εκδόσεις Guernica, 1987) και *Picture theory* [Η θεωρία της εικόνας] (Μόντρεαλ, Εκδόσεις Guernica, 1991) σε μετάφραση της Barbara Godard, το *Surfaces of Sense* [Οι επιφάνειες των αισθήσεων] (Τορόντο, Εκδόσεις Coach House, 1989) σε μετάφραση της Fiona Strachan, το *The Aerial Letters* [Τα γράμματα του ανέμου] (Τορόντο, Εκδόσεις Women's Press, 1988) σε μετάφραση της Marlene Wildeman, και το *Mauve Désert* σε μετάφραση της Susanne de Lotbinière-Harwood.

7. Το πρώιμο έργο της Théoret με τίτλο *The Tangible Word* θα εκδοθεί σε μετάφραση της Barbara Godard (Μόντρεαλ, Εκδόσεις Guernica Press, 1991). Η μετάφρασή μου για το έργο *L'Homme qui peignait Staline* δημοσιεύτηκε από τις εκδόσεις Mercury Press, στο Στράτφορντ του Οντάριο το 1991.

8. Ο Howard Scott έχει δημοσιεύσει το *Lair* [Άντρο] (Τορόντο, Εκδόσεις Coach House, 1989), μια μετάφραση του έργου *Antre* της Madeleine Gagnon, και προετοιμάζει μια νέα μετάφραση του *L'Euguélionne* της Louky Bersianik.

d' une autre [Τα γράμματα μιας άλλης] της Lise Gauvin έχει συνειδητά μετατραπεί σε φεμινιστικό κείμενο στη βραβευμένη αγγλική μετάφρασή του από τη de Lotbinière-Harwood.⁹ Σχεδόν ανεξαιρέτως, στα προλογικά σημειώματα αυτών των εκδόσεων τα έργα περιγράφονται ως φεμινιστικές μεταφράσεις.

Συγκείμενα

Καθίσταται προφανές από τα παραπάνω ότι η πρόσφατη συγγραφική δραστηριότητα στο Κεμπέκ αποτελεί τη ρίζα αυτού του φαινομένου, και ως εκ τούτου, θα ήθελα να σκιαγραφήσω συνοπτικά τα πολιτισμικά και κοινωνικά συγκείμενα στα οποία τοποθετείται. Η φεμινιστική μετάφραση φαίνεται να αναπτύχθηκε ως μέθοδος για τη μετάφραση του ενδιαφέροντος που προκάλεσε η «πατριαρχική γλώσσα» αλλά και της κριτικής που άσκησαν σε αυτή οι φεμινίστριες συγγραφείς του Κεμπέκ. Στα τέλη της δεκαετίας του 1970 και στις αρχές της δεκαετίας του 1980, οι συγγραφείς από το Κεμπέκ που αναφέρω παραπάνω, παρήγαγαν, μεταξύ άλλων, έργο εξαιρετικά πειραματικό και κατέβαλαν συντονισμένες προσπάθειες για να ανατρέψουν, ανασκευάσουν, ή έστω να παρακάμψουν τις συμβάσεις μιας γλώσσας την οποία αντιλαμβάνονταν ως εγγενώς μισογυνιστική. Όπως είπε και μια κριτικός της εποχής: «Les femmes injectent un sang neuf [...] et le déplacement du propos s'effectue autant dans le trajet que dans le projet de leurs créations»¹⁰ (Sabourin, 1985, σ. 129). Εάν

---

9. Η Susanne de Lotbinière-Harwood έχει δημοσιεύσει μεταφράσεις των διηγημάτων της Nicole Brossard καθώς και του βιβλίου της Lise Gauvin, *Letters from Another* (Τορόντο, Εκδόσεις Women's Press, 1989). Εργάζεται, επίσης, πάνω στη μετάφραση του βιβλίου *Heroine* [Ηρωίδα] της Gail Scott στα γαλλικά, μια διαδικασία που την οδήγησε στο να βασίσει μια πρόσφατη διάλεξή της στην ανάγκη των γυναικών να επανοικειοποιηθούν τη λέξη «con» (μουνί, μεταξύ άλλων εννοιών) στα γαλλικά.

10. Σ.τ.Μ. «Οι γυναίκες φέρουν νέο αίμα... και η μετατόπιση του υποκειμένου διαδραματίζεται τόσο στην πορεία όσο και στην προβολή των δημιουργιών τους».

ορίσουμε εν τάχει την «προβολή» τους (“*projet*”) ως την ανάπτυξη μιας «γραφής στο θηλυκό» (“*écriture au féminin*”), δηλαδή μιας φεμινιστικής λογοτεχνικής κουλτούρας, τότε η «πορεία» τους (“*trajet*”) χαράχθηκε αντίθετα με τη συμβατική γλώσσα, προκαλώντας «μια μετατόπιση του υποκειμένου» (“*le déplacement du propos*”).

Τα κείμενα αυτών των συγγραφέων, επομένως, πραγματεύονταν συχνά φορμαλιστικά ερωτήματα σχετικά με την υλική υπόσταση της γλώσσας, μια τάση που παραμένει στο Κεμπέκ από την εποχή του πρώιμου *μοντερνισμού*. Εστίαζαν κυρίως στην έρευνα της ετυμολογίας του συμβατικού λεξιλογίου, καθώς και στην ανακατασκευή του. Διερευνούσαν τις γυναικείες εμπειρίες που δεν είχαν εκφραστεί μέσα από τις λέξεις στο παρελθόν, και προσπαθούσαν να καταγράψουν «το άφατο» (*l'inédit*)¹¹. Αναζητούσαν τη δημιουργία νέων ιδωματισμών με τους οποίους θα μπορούσαν να εκφράσουν αυτές τις εμπειρίες του σώματος και να συνθέσουν μία γυναικεία ουτοπία. Το άφωνο «e» που σηματοδοτεί το θηλυκό γένος στα γαλλικά αποτέλεσε ένα σημαντικό στοιχείο της κριτικής ως προς τη γενικευτική χρήση του αρσενικού γένους· αξιοποιήθηκε ως ένα στοιχείο μετάλλαξης πάνω στο οποίο μπόρεσαν να αναπτυχθούν νεολογισμοί και λογοπαίγνια που παρωδούσαν και εναντιώνονταν στη συμβατική γλώσσα. Άλλες στρατηγικές περιελάμβαναν τον κατακερματισμό της γλώσσας, την παράβλεψη γραμματικών ή συντακτικών κανόνων και τη διάλυση συγκεκριμένων λέξεων με σκοπό να διερευνηθούν τα συγκεκαλυμμένα νοήματά τους: η χρήση της λέξης «*dé-lire*» από τη Brossard ώστε να σημαίνει ταυτόχρονα την «παραληρηματική» (*delirious*)¹² και ανεξέλεγκτη έκφραση της πραγματικότητας και της φαντασίας των γυναικών, αλλά και τη διαδικασία του απο-διαβά-

---

11. Το «άφατο» (*inédit*) αποτελεί έναν προνομιούχο όρο στο συγγραφικό έργο της Brossard καθώς αναφέρεται σε εκείνο το οποίο δεν μπορεί να καταγραφεί εξαιτίας της έλλειψης κατάλληλων λέξεων.

12. Σ.τ.Μ. Εξού και το «ντελίριο,» δηλαδή το παραλήρημα.

σματος –«DÉ-LIRE» (ΑΠΟ-ΔΙΑΒΑΖΩ)– ή της ανάγνωσης ενάντια στη νόρμα, αποτελεί ένα καλό παράδειγμα αυτής της πρακτικής στη γλώσσα.

Η Bersianik υιοθέτησε μια άλλη προσέγγιση. Η ετυμολογική κριτική της για τη συμβατική γλώσσα διαποτίζει το έργο της *L'Éuguélonne* [Η Ευαγγελίστρια], καθώς η ίδια μεταχειρίζεται συστηματικά τη γλώσσα ώστε να διακωμωδεί την πατριαρχική «γνώση». Για παράδειγμα, η κριτική της για τον λεξιλογικό ορισμό της λέξης «virile» (αντρίκειος, ανδροπρεπής), η οποία περιγράφει χαρακτηρισικά όπως η ενέργεια, η δραστηριότητα και το κουράγιο ως τυπικά γνωρίσματα των αντρών αποκαλύπτει την έπαρση της συμβατικής γνώσης και καταδεικνύει πόσο εύκολα μπορεί ακόμα και η ίδια να μεταχειριστεί τη γλώσσα:

un peu de modestie, messieurs les Virils. N'oubliez pas que le mot «verge» qui veut dire «baguette» a donné le diminutif «virgule»... (Bersianik, 1976, σ. 356).¹³

Αυτές είναι μόνο δύο από τις πολλές διαφορετικές προσεγγίσεις που υιοθέτησαν οι φεμινίστριες συγγραφείς του Κεμπέκ τη δεκαετία του 1970 και στις αρχές της δεκαετίας του 1980, έχοντας ως στόχο να συνθλίψουν τη δύναμη του συμβατικού λόγου. Παρά τις διαφορές στις στρατηγικές, στις πολιτικές και στις προσωπικότητές τους, μοιράζονταν το γενικότερο αίσθημα ότι η συμβατική και ρυθμιστική «πατριαρχική γλώσσα» έπρεπε να αποκαθλωθεί ώστε οι λέξεις των γυναικών να βρουν χώρο να αναπτυχθούν και να ακουστούν.

Η μετάφραση αυτών των κειμένων από το Κεμπέκ ξεκίνησε στα τέλη της δεκαετίας του 1970 με δύο φεμινιστικά θεατρικά έργα: το *La Nef des sorcières* [Ο ναός των μαγισσών] και το *Les Fées*

---

13. Σ.τ.Μ. (Επιδείξτε) λίγη σεμνότητα, κύριοι Αντρίκειοι. Μη ξεχνάτε άλλωστε ότι και η λέξη «verge» (πέος) που σημαίνει «baguette» (μπαγκέτα/ράβδος) έδωσε το υποκοριστικό «virgule» (κόμμα)...

ont soif [Οι νεράιδες διψούν].¹⁴ Η ανθολογία με τίτλο *The Story so far*¹⁵ [Η ιστορία μέχρι σήμερα], σε επιμέλεια της Brossard, αποτέλεσε ένα ακόμη σημαντικό ορόσημο, ενώ σταδιακά το σώμα των μεταφρασμένων φεμινιστικών κειμένων του Κεμπέκ έφτασε να συμπεριλαμβάνει κείμενα συνεδρίων, το έργο που παρουσιαζόταν σε δια-καναδικές συναντήσεις γυναικών συγγραφέων και, εν τέλει, βιβλία ολόκληρα. Η φεμινιστική μετάφραση είναι, επομένως, άμεσο προϊόν του πειραματικού έργου των γυναικών συγγραφέων του Κεμπέκ· είναι ένα φαινόμενο στενά συνδεδεμένο με μια συγκεκριμένη συγγραφική πρακτική σε ένα συγκεκριμένο ιδεολογικό και πολιτισμικό περιβάλλον, αποτέλεσμα συγκεκριμένων κοινωνικών συγκυριών. Είναι μια μεταφραστική προσέγγιση η οποία έχει οικειοποιηθεί και προσαρμόσει πολλές από τις τεχνικές και τις θεωρίες που αποτελούν τη βάση της γραφής που μεταφράζει.

Πρακτικές

Υπάρχουν πολλές στρατηγικές που χρησιμοποιούνται στη φεμινιστική μετάφραση, εκ των οποίων εδώ θα αναλύσω μόνο τρεις –τη συμπλήρωση (*supplementing*), τη χρήση προλογικού σημειώματος και υποσημειώσεων (*prefacing and footnoting*), και την «κειμενοπειρατεία» (*hijacking*). Αρκεί να πούμε, ως μια μικρή εισαγωγή, πως η φεμινίστρια μεταφράστρια, ακολουθώντας το παράδειγμα των φεμινιστριών συγγραφέων που μεταφράζει, επιτρέπει στον εαυτό της να κάνει το έργο της ορατό, να συζητήσει τη δημιουργική διαδικασία στην οποία συμμετέχει και η ίδια, να προκαλέσει αλλά και να συμπράξει με τις συγγραφείς που η ίδια μεταφράζει.

---

14. Denise Boucher, το έργο *Les Fées ont soif* (Μόντρεαλ, Εκδόσεις Inter-mède, 1978) μεταφράστηκε ως εξής: *The Fairies are thirsty* [Οι νεράιδες διψούν] (Βανκούβερ, Εκδόσεις Talonbooks, 1982).

15. Nicole Brossard, επιμ. *Les Stratégies du réel* [Οι Στρατηγικές του πραγματικού], μεταφράστηκε ως: *The Story so far* [Η ιστορία μέχρι εδώ], (Τορόντο, Εκδόσεις Coach House, 1979), από πλήθος διαφορετικών μεταφραστριών.

Συμπλήρωση

Από τη στιγμή που η «πατριαρχική γλώσσα» και οι θεσμοί της κυριαρχούν στις περισσότερες εκφάνσεις της συμβατικής γλώσσας, είτε είναι αγγλικά, γαλλικά, είτε οποιαδήποτε άλλη γλώσσα, όσα άτομα μετέφραζαν φεμινιστικά κείμενα από τη διάλεκτο του Κεμπέκ στα αγγλικά, κλήθηκαν να μεταφέρουν την κριτική αυτή από τη μία γλώσσα στην άλλη. Η ανάλυση του Howard Scott για τη μετάφραση του έργου της Bersianik καθιστά ξεκάθαρη αυτή τη δυσκολία (Scott, 1984). Ο Scott δεν ήθελε απλώς «να μεταφέρει στο αγγλόφωνο αναγνωστικό κοινό αυτό που η Bersianik γράφει για τα γαλλικά, αλλά να προσαρμόσει το μήνυμά της και να αναδείξει με ποιον τρόπο η αγγλική γλώσσα γίνεται σεξιστική» –*pareil, mais autrement* (παρομοίως, αλλά διαφορετικά). Στην πραγματικότητα, αυτό συνεπάγεται σημαντική παρέμβαση στο κείμενο. Η στρατηγική της συμπλήρωσης, όπως μαθαίνουμε από το κείμενο της Bersianik, «Die Aufgabe des Übersetzters» (Η Μεταφραστική Δοκιμασία), αποτελεί μία από τις πιο θετικές πτυχές της μετάφρασης. Είναι η στρατηγική που πάντα έχω κατά νου όταν παλεύω με κείμενα τα οποία, εκ πρώτης όψεως, δεν επιδέχονται μετάφραση. Σύμφωνα με τον Benjamin, το κείμενο-πηγή συμπληρώνεται από τη μετάφρασή του, ωριμάζει, εξελίσσεται και αναγεννιέται μέσα από αυτή. Αυτό ακριβώς συμβαίνει και με τη συμπλήρωση στη φεμινιστική μετάφραση, με τη διαφορά ότι η φεμινίστρια μεταφράστρια έχει επίγνωση του πολιτικού της ρόλου ως διαμεσολαβήτριας, ενώ ο Benjamin φαίνεται να αντιλαμβάνεται τη μετάφραση ή οποιοδήποτε άλλο σχετικό έργο τέχνης ως έργο χωρίς πολιτικό περιεχόμενο και χωρίς να προορίζεται για κάποιο συγκεκριμένο κοινό.

Η συμπλήρωση στη φεμινιστική μετάφραση είναι μια στρατηγική που μπορεί να εξηγήσει την «υπερμετάφραση» του παραδείγματος «without opening my legs» (χωρίς ν' ανοίξω τα πόδια μου) που αναφέρθηκε παραπάνω. Αντισταθμίζει τις διαφορές μεταξύ των γλωσσών ή αλλιώς, συνιστά μία «εθελούσια παρέμβαση» στο κείμενο. Διότι, παρόλο που στα αγγλικά δεν συναντάμε ακριβώς τις ίδιες δυ-

σκολίες ως προς τα γένη ή την ετυμολογία, υπάρχουν άλλα σημεία στο κείμενο όπου μια παρόμοια μετατόπιση (*déplacement*) του λόγου μπορεί να υλοποιηθεί. Ένα τέτοιο παράδειγμα εντοπίζουμε στο έργο της Bersianik *L'Éuguélionne* [Η Ευαγγελίστρια] σε μετάφραση του Scott. Σε ένα κείμενο όπου η πολιτική της άμβλωσης εξετάζεται ενδελεχώς, εμφανίζεται η ακόλουθη φράση:

«Le ou la coupable doit être punie».

Το επιπλέον «e» στη μετοχή του αορίστου «punir» δηλώνει ξεκάθαρα πως η γυναίκα είναι αυτή που τιμωρείται για την άμβλωση. Ωστόσο, αυτή η λεπτομέρεια δεν μπορεί να μεταφραστεί εύκολα στα αγγλικά, όπου δεν υπάρχει συμφωνία γραμματικού γένους. Η «εθελούσια παρέμβαση» του Scott συμπληρώνει την απουσία του συγκεκριμένου φαινομένου στην αγγλική γλώσσα και αποδίδεται ως εξής:

«The guilty one must be punished, whether she is a man or a woman.»¹⁶

Με αυτόν τον τρόπο, ο φεμινιστής μεταφραστής αντισταθμίζει ορισμένες απώλειες στο κείμενο παρεμβαίνοντας και συμπληρώνοντας ένα άλλο μέρος του. Ακόμα, συμπληρώνει το κείμενο-πηγή, εφαρμόζοντας τη γλωσσική κριτική που ασκείται και στα αγγλικά, έτσι ώστε να την καθιστά προσβάσιμη και για το αγγλόφωνο αναγνωστικό κοινό.

Η Godard έχει χρησιμοποιήσει μία διαφορετική τεχνική στη μετάφραση του τίτλου *L'Amèr* [Η Αλμή(τρα)] από το βιβλίο της Nicole Brossard. Η λέξη αυτή είναι ένας νεολογισμός στα γαλλικά που δημιουργήθηκε από τουλάχιστον τρεις όρους: *mère* (μητέρα), *mer* (θάλασσα) και *amer* (πικρός/ή/ό). Η ιδεολογία πίσω από την πατριαρχική έννοια της λέξης «μητέρα» –η γυναίκα, περιορισμένη μονάχα στον αναπαραγωγικό της ρόλο, η ασφυξία που βιώνει λόγω του μη ανα-

---

16. Σ.τ.Μ. Το υπεύθυνο πρόσωπο πρέπει να τιμωρηθεί, ανεξάρτητα από το αν είναι άντρας ή γυναίκα.